

ARHEOGRAFSKA DJELATNOST PETRA STRČIĆA

U našoj povijesnoj znanosti relativno se malo pažnje posvećuje objavljivanju povijesnih izvora. Međutim, u posljednje se vrijeme, čak i u široj čitalačkoj javnosti, primjećuje neuobičajeni porast interesa za arhivsku građu. Doduše, to je zanimanje u prvome redu povezano s nekim »slučajevima« i slučajevima koji takav publicitet uspijevaju zadobiti jedino uz pomoć moćnih *mass-media*.

Jedan od rijetkih historičara koji u SR Hrvatskoj sustavno posvećuju veliku pažnju objavljivanju izvora jeste Petar Strčić, direktor Arhiva Hrvatske od 1980. dalje. Kao da je predosjećao da će biti rukovodilac te značajne republičke institucije i najvećeg spremišta građe u našoj zemlji (najstariji dokument seže u 999. god) Strčić je još u samim počecima svoga rada, već god. 1959, obavljao osnovne arhivske poslove — izvršio je sređivanje Rukopisne ostavštine Dinka Vitezića u Vrbniku na otoku Krku, (o čemu je objavio izvještaj u »Ljetopisu JAZU« za 1965, sv. 72, str. 353. 355). Očito je da je i najistaknutiji poslijeratni arhivski radnik SRH, sada već pokojni dr. Bernard Stulli, pravovremeno uočio taj Strčićev interes za arhivska pitanja (neko je vrijeme P. Strčić bio i predsjednik Društva arhivskih radnika Zajednice općina Rijeketa i njihov delegat u Arhivskoj komisiji RSIZK SRH u Zagrebu) kada ga je odabrao za svoga nasljednika i za njega glasao i u svojstvu predsjednika Arhivskog savjeta Hrvatske.

Petar Strčić je objavio vrlo mnogo radova — čak petnaestak knjiga i više stotina studija i članaka, te upravo golem broj recenzija, prikaza i drugih napisa (što kao autor, što kao koautor). U množini znanstvenih i stručnih radova pretežu oni koji donose izvornu građu o Zapadnoj Hrvatskoj — o Istri, Kvarnerskom primorju i Gorskom kotaru. Naime, P. Strčić je do dolaska u Zagreb bio znanstveni asistent Sjevernojadranskog instituta JAZU, a zatim stručni savjetnik Centra za historiju radničkog pokreta i NOP-a Istre, Hrvatskog primorja i Gorskog kotara u Rijeci. Među tim radovima ima objavljenih i knjiga građe. Prikazat ćemo ta posebna izdanja i ostale radove u kojima su publicirana vrela prema određenim problemima koje zahvaćaju ili pak prema vremenskim razdobljima u kojima su nastali izvori što ih je P. Strčić objavio. Na taj se način vidi znanstveni interes. P. Strčića za određena područja povijesti Istre, Hrvatskog primorja i Gorskog kotara, odnosno za vremenske periode u njihovoj povijesti, u 19. i 20. stoljeću. Najprije treba

upozoriti da je Strčić glavni urednik tri najznačajnije edicije u SR Hrvatskoj, u kojima se objavljuje povijesna građa: »Arhivski vjesnik«, »Posebna izdanja Arhivskog vjesnika« i »Konferencije Kraljevine Hrvatske, Slavonije i Dalmacije«; ove posljednje dvije upravo su i počele izlaziti s njegovim urednikovanjem.

A. U prvu grupu Strčićevih radova s građom ulaze prilozi s tematikom iz druge polovine 19. stoljeća, i to uglavnom o Istri i Kvarnerskim otocima. Svi ti izvori govore o teškoj nacionalnoj i političkoj borbi koju su vodili Hrvati tih krajeva protiv presizanja i apsolutne dominacije talijanaško-talijanskog buržoaskoga vladajućeg sloja. Istra i Kvarnerski otoci tada su dio pokrajine Istre, u okviru zapadnog dijela Austro-Ugarske. U tu grupu Strčićevih radova spadaju njegove dvije knjige: »Prvi tabor Hrvata Istre i Kvarnerskih otoka. Rubeši u Kastavštini, 1871« (Rijeka 1971) i »Zapisnici sjednica i skupštine 'Hrvatske čitaonice' u Vrbniku 1871—1929« (Krak 1871, koautor M. Bolonić; tekst je objavljen i u »Krčkom zborniku«, sv. 4). Tu su i članci s građom u prilogu: »Pismo osnivačkog odbora Čitaonice u Vrbniku Dinku Viteziću 1871.« (Riječka revija dalje: RR, XIII, 1—2, 1964, str. 93—10), »U povodu jednog pismenog kontakta Augusta Senoe i Dinka Vitezića« (isto, 3, str. 207—212), »Pismo Antuna Karabaića Dinku Viteziću uoči parlamentarnih izbora u Istri 1873« (Istarski mozaik, dalje: IM, IV, 3—4, Pula, 1966, str. 159—164), »Pisma Dinka Vitezića Vatroslavu Jagiću 1891—1893« (Vjesnik historijskih arhiva Rijeke i Pazina, dalje: VHARP, 11—12, str. 201—220), »Stogodišnjica kalendara »Istran« (Kalendar Franina i Jurina za 1969, dalje: KFJ, Rijeka, str. 31—51), »Dopisivanje Dinko Vitezić — Josip Juraj Strossmayer 1874—1904.« (VHARP 14, 1969, str. 171—264), »Inicijative i pripreme za pokretanje prvog hrvatskog lista za Istru u XIX st.« (Jadranski zbornik 7, Pula — Rijeka, 1969, str. 509—530), Kalendar »Istran« za 1870. (KFJ za 1970, str. 33—52) »Nekoliko podataka o otoku Krku i Našoj Slogi 1870.« (Krčki zbornik, dalje: KZ, 1, 1970. str. 351—369), »Povratak u Istru«. Laginja (i kraj 'kuderovštine' u Kastavštini« (Dometi, dalje: Do, IV, 6, Rijeka 1971, str. 69—81), »Primorci 1897. i jugoslavensko pitanje« (isto, V, 5—6, str. 85—104), »Vjekoslav Spinčić o zrinsko — frankopanskoj uroti« (Historijski zbornik, dalje: HZ, 25—26, Zagreb 1973, str. 407—437 i »Pismo Matka Laginje iz 1870« (KFJ za 1977, str. 227—229). Treba reći da je P. Strčić prvi započeo temeljitije istraživati period povijesti Istre i Kvarnerskih otoka u razdoblju od 60-tih do 80-tih godina 19. stoljeća, te da je objavio i više studija s analizom pojedinih problema i djelovanja pojedinih ličnosti o tom razdoblju. Za objavljivanje je priredio (u suradnji s dr. M. Strčić) i »Književna djela i rasprave« Matka Laginje (Pula 1983), koja su danas, zapravo, već i sama povijesna građa što svjedoči o transformacijama i političkim zbivanjima u 19. stoljeću.

Druga grupa Strčićevih radova u kojima objavljuje građu govori o prijelomnim događajima u vremenu raspadanja Habsburške Monarhije U nas ima dosta objavljenih tekstova u kojima se razmatra osnivanje, djelovanje i pre-

stanak Države Slovenaca, Hrvata i Srba, sa sjedištem u Zagrebu, a koja je kratko vrijeme okupljala jugoslavenske zemlje što su se do 1918. nalazile u okviru Austro-Ugarske. Međutim, gotovo da i nismo imali objavljenih izvora koji govore da li je i kako je funkcionirala ta kratko-vremena Država u svojoj bazi. Isto tako, malo je publiciranih naših dokumenata o talijanskoj okupaciji istočne obale Jadrana koja se dogodila upravo u doba te Države. O tome svjedoče sadržaji dviju knjiga P. Strčića: »Otok Krk 1918. Građa o Narodnim vijećima SHS i talijanskoj okupaciji 1918.« (Rijeka 1968) i »Građa o talijanskoj okupaciji o. Krka od kraja 1918. do polovice 1919«, te građa u člancima: »Protestna spomenica Vrbničana talijanskom komandantu okupacionih snaga o. Krku god. 1918« (VHARP 10, 1965, str. 105—117, »Dva izvještaja o talijanskoj okupaciji Kvarnerskih otoka od 1918 do 1919« (IM, V, 4—5, str. 257—263), i »Nekoliko vijesti o talijanskoj okupaciji Lošinja, Cres i susjednih otočića 1918« (Otočki ljetopis 1, Cres — Lošinj, 1973, str. 80—91).

Značajna je grupa Strčićevih radova koji govore o komunističkom odnosno revolucionarnom radničkom pokretu u Kvarnerskom primorju između dva svjetska rata. O tome je objavio ne samo građu već i posebnu knjigu: »Optužnica i presuda članovima i simpatizerima KPJ iz Hrvatskog primorja 1934« (Rijeka 1984; koautor je dr. B. Janjatović kao i u slijedećim člancima s građom: »Dva spisa državnog tužioca u Sušaku 1934. god. o članovima i simpatizerima KPJ«, Radnički pokret Hrvatskog primorja Gorskog kotara i Istre 1919—1914, Zbornik 1, Rijeka 1970, str. 637—691), »Tri sudska procesa članovima i pomagačima KPH u Sušaku god. 1940«. (VHARP 15, 1970, str. 209—275), »Nekoliko spisa organa vlasti o komunistima na otoku Krku za šestojanuarske diktature« (VHARP, 16, 1971, str. 91—126), »Žandarmerijski istražni spisi iz 1934. o članovima i simpatizerima KPJ u Hrvatskom primorju« (VHARP 18, 1973, str. 161—202. Tu je i »Cesarčeva obrana« (Danas, dalje: DA 4, Zagreb, 16. 3. 1982. str. 38—39, koautor J. Paver), »Mini — partija u Rijeci. Nepoznati dokumenti« (DA 5,23.3. 1982, str. 38—39) i »Krvnikova plaća Alija Alijagić, atentator na ministra Draškovića . . .« (DA 13, 18.5. 1982.) str. 32—33) i »Policijski karton Božidara Vidasa« (DO, V 1—2, 1972. str. 55—66). Iz ovoga su razdoblja, ali nisu neposredno vezani za komunistički i revolucionarni pokret, još dva izvora: »Izveštaj krčkog kotarskog načelnika Iva Vitezića od 15. I 1935« (KZ 1, 1970. str. 397—434, koautor dr. B. Janjatović), te »Uredba o morskim kupalištima na otoku Krku iz 1928« (KZ 15. 1986 str. 91—96).

U četvroj grupi svojih radova P. Strčić donosi izvore iz razdoblja NOB-a. U njima daje široku lepezu vrlo sadržajnog materijala koji na autentičan način svjedoči o oružanom ratu i socijalističkoj revoluciji na ovom području Zapadne Hrvatske koje je ušlo u rat u vrlo složenim uvjetima; razlog tome je, između ostalog, taj što su Istra, tadašnja Rijeka i dio Kvarnerskih otoka do 1941. bili u okviru Kraljevine Italije, dok je preostali dio Zapadne Hrvatske ta fašistička zemlja 1941. okupirala u cjelini ili držala pod kontrolom, iako ju je

formalno prepustila tzv. NDH. Kao što je poznato i taj je dio naše zemlje od 1943. do 1945. bio pod njemačkom okupacijom. Strčić je u izboru povijesnih vrela posebnu pažnju pridao onima koji govore o utemeljivanju nove, narodne vlasti na ovom pograničnom prostoru pa je prvi edirao dokumente o oslobođenju Rijeke 1945, a objavio je — koliko nam je poznato — i jedinu čitanku za osnovne škole koja u cjelini govori o NOB jednog kraja u SR Hrvatskoj. Tako je publicirao knjige »Primorski vjesnik 1941. Izbor članaka o Hrvatskom primorju, Istri i Gorskom kotaru« (Rijeka 1972), »NOB i socijalistička revolucija. Čitanka iz zavičajne povijesti Rijeke i riječkog područja« (Rijeka 1975. koautor A. Giron) i »Zapisnici sjednica Okružnog NOO-a za Hrvatsko primorje 1943—1945« (Rijeka 1975; objavljeni su i u VHARP 19, 1974, str. 4—440), te priloge s izvorima: »NOP u Istri u svibnju 1943« (IM, VI, 1—2—3, str. 67—77.), »Referat dr Olega Mandića ZAVNOH-u o putovanju Istrom na početku 1944« (HZ 21—2 1969, str. 419—453), »Dokumenti o bitki za Rijeku 1945« (DO, III, 3—4, 1970, str. 97—118), »Narodnooslobodilački pokret. Značaj, stvaranje i ciljevi. Članak iz Glasa naroda Hrvatskog Primorja, 1. IX 1941« (Kamov, II 15. Rijeka 1971. str. 13), »Dva priloga povijesti NOB-a u Istri i Gorskom kotaru 1944« (HZ 27—28, 1975, str. 201—215), »Tri izvještaja KP KPH KRK iz prve polovine 1943« (KZ 6, 1975, str. 67—74), »Relacija Štaba IV armije Generalštabu Jugoslavenske armije o oslobođenju o. Krka 1945« (VHARP 20, 1975, str. 59—29), »Izvještaj Milutina Baltića o Istri 1944« (VHARP 21, 1977. str. 27—39), »Izvještaj Marka Belinića o Istri krajem 1943« (Historija I, 1, Rijeka 1978. str. 257—281), »Zapisnik prve sjednice MK Rijeka 1. IX 1943« (isto, II, 2, 1979, str. 283—289, koautor O. Majić), »Zapisnik sjednice IK KPH Rijeka od 29. IX 1943« (DO XI, 9—10—11, 1978, str. 31—36, koautor O. Majić), »Vladimir Bakarić: Svijet mora znati da je Istra naša. Nepoznati dokumenti« (DA I, 1, 23. 2. 1982. str. 38—39), »Talijani su štitili četnike. Nepoznati dokumenti« (DA I, 2, 2. 3. 1982, str. 38—39). Treba spomenuti i jedan rad u kojem donosi dokument o »Administrativnoj podjeli otoka Krka neposredno poslije NOR-a« (VHARP 17, 1972, str. 133—153).

Ima izvornih podataka i u manjim Strčićevim radovima, kao i djelomičnih citata u njegovim mnogobrojnim studijama i člancima većega opsega. Treba, međutim upozoriti i na seriju Strčićevih rasprava i članaka u kojima piše, npr., o Titovim tekstovima kao izvorima za povijest 1941, o upotrebi izvora u nastavi povijesti, o upotrebi i zloupotrebi historijskih vrela, o rukopisnim ostavštinama pojedinaca i sl. Strčić je također objavio veći broj radova, u kojima analizira položaj arhivske službe u SR Hrvatskoj i njezinim problemima, te daljem razvoju. Imajući sve te priloge u vidu može se reći da je arheografska djelatnost Petra Strčića vrlo opsežna i plodna, a već i iz naslova pojedinih radova postaje vidljivo da je taj historičar i arhivist pronašao i objavio izvore od fundamentalne vrijednosti za našu znanost. Njihovim publiciranjem u znatnoj je mjeri olakšano proučavanje onih problema, ličnosti i razdoblja o kojima ti izvori govore. Treba dodati i to da gotovo svi spomenuti Strčić-

ćevi radovi imaju uvodne studije, znanstvenu aparaturu i sažetke na stranim jezicima, te da je —od tri Nagrade grada Rijeke koje je Strčić dosad primio — jedna dodijeljena upravo za knjigu građe (u koautorstvu s A. Gironom) (riječ je o spomenutoj čitanci o NOR-u riječkoga područja). I to priznanje već samo po sebi dovoljno govori o značaju sustavnoga rada Petra Strčića na objavljivanju povijesnih izvora o Istri, Hrvatskom primorju i Gorskom kotaru od polovice 19. do polovice 20. stoljeća.

Miroslav Bertoša